

" O ZALEŻNOSCI MIĘDZY WAHLIWOŚCIĄ WOLI,
I UCZUCIEM PRZYKRYM."

Praca przedłożona do oceny
Komisji Egzaminacyjnej
Wydziału Humanistycznego
U. P.

jako praca magisterska

napisana przez

.....*Hornowska Stanisława*.....

Poznań, we wrześniu 1949 roku.

S p i s r z e c z y

	strona
Część pierwsza wstępna	
I. <u>Wstęp historyczno - krytyczny.</u>	
1. Badania wahliwości - definicja.....	4
2. Określenia, podziały uczuć i badania uczuć.. przykrych.....	8
II. <u>Wstęp metodyczny</u>	
1. Wybór metody.....	15
2. Sposób przeprowadzenia badań.....	17
Część druga - opracowanie materiału.	
I. <u>Analiza jakościowa</u>	
1. Ilość wahań i formy procesu.....	21
2. Momenty i przedmiot uczuć przykrych.....	25
II. <u>Analiza ilościowa</u>	
1. Zależność między formami wyboru a uczuciem przykrym.....	30
2. Kowłacje.....	39
III. <u>Interpretacje współczynników zależności ...</u>	43
IV. Wnioski	47
Literatura.....	48
Tablice I, II, III.	

" Nie potrafię od razu i szybko decydować się" - skarżą się pewne jednostki. " Każdy czyn czy zamiar, który mam zrealizować, jest po kilka razy rozważany i w końcu nie wiem jeszcze jak mam postąpić."

Jednostki te wahają się nie tylko w poważnych sytuacjach lecz i w mniej ważnych czynnościach życiowych np. przy kupnie jakiegoś przedmiotu codziennego użytku. Osoby te stwierdzają również, że w czasie wahania jest im przykro, że kupno trwa zbyt długo, że nie wiedzą co wybrać. Często jednak przykrość towarzyszy wahaniom i jednostka nie wie jakie jest jej źródło.

Powstaje pytanie: czy wahliwość woli ma wpływ na powstanie uczucia przykrego, czy też zależność ta jest odwrotna lub wzajemna? Rozwiązanie tego zagadnienia miało by pewne znaczenie dla pracy nad sobą i innymi, mianowicie: czy należy zwalczać uczucie przykre czy raczej wahliwość. Jedno i drugie ma ujemny wpływ na wolę.

Zbadać zależność kierunkową między wahliwością woli a uczuciem przykrym jest celem obecnej pracy.

I. Wstęp historyczno - krytyczny.

1. Badania wahliwości, definicja.

Z dotychczasowych badań nad wahliwością woli wymienić należy pracę Dybowskiego " O typach woli", w której autor przyjmuje wahliwość za podstawę przy wyróżnieniu 4 typów woli. Dybowski charakteryzuje ją ilością wahań i formami procesu: " Odpowiedź na pytanie pierwsze czy było wahanie powtórzona 20 razy , t.j.przy 20-tu badanych czynnościach, wskazuje na ilość wahań, którym ulega badana osoba w 20-tu czynnościach, czyli wskazuje na jej wahliwość" (4,s.39).

O formach procesu Dybowski mówi: " Wahanie może posiadać większą lub mniejszą złożoność Na większą lub mniejszą złożoność procesu woli pod względem wahanía wskazuje tak zwana forma procesu woli" (4,s.62).

Dybowski otrzymał następujące formy procesu: (4,s.63) formę 0 jednomotywową, w dosłownym brzmieniu : " Mam w świadomości jeden tylko motyw i za nim idę. "

I. " Mam w świadomości więcej niż jeden motyw. Wiem z góry, że pójdę za tym motywem, który znajduje się w ognisku świadomości. Innych motywów nie rozważam i nie porównywan, choć je dostrzegam. "

II. " Mam w świadomości więcej niż jeden motyw. Wiem z góry, za którym z nich pójdę, rozważam jednak i porównywan inne. "

III. " Mam w świadomości więcej niż jeden motyw. Dopiero po porównaniu (przejściu w myśli danego szeregu motywów i oce-

nie ich, wybieram z nich jeden). "

IV. " Mam w świadomości więcej niż jeden motyw. W czasie wyboru jednego z nich powracam do motywu, który w tym wyborze już odrzuciłem a odrzucam przyjęty przed chwilą w tym samym wyborze. "

V. " Tak jak w formie IV-tej z tą jednak różnicą, że wspomniane odrzucenie odbywa się więcej niż dwa a przyjęcie więcej niż trzy razy. "

W badaniach otrzymano również f. automatyczną - a i mimowolną m. jednomotywową , którymi posługują się badane osoby w 20-tu czynnościach życia codziennego. (4, s. 80, tabl. 6).

Ilość wahań uzyskał autor, jak wyżej, z odpowiedzi badanych osób na pierwsze pytanie kwestionariusza: " Czy było wahanie". Kwestionariusz z analizą 20-tu czynności życia codziennego jest dokładnie przedstawiony w pracy (4, s. 29 - 36).

Okazało się, że ilość wahań jednostek jest różna. Na podstawie ilości wahań ułożono krzywą, która dała 3 wierzchołki, pozwalające na wyróżnienie późniejszych typów woli.

Oprócz wahliwości zbadał Dybowski jeszcze inne cechy procesu woli jak: czas - czyli długość wahań, wysiłek, uczucia w akcie woli/^{przeżycia aktualne, przedstawienia} /i formy wykonania. Po ułożeniu badanych osób w rangi w/g 8 cech procesu woli, cecha wahliwości dała rozwijający się mniej więcej regularnie szereg. W dolnym biegunie rang znajdowały się osoby posiadające najmniejszą ilość wahań. Stopniowo ilość ta zwiększała się, aby w górnych rangach przybrać największą ilość wahań t.j. 20 u oso-

by NN.

Należy zaznaczyć, że porządek wzrostu ilości wahań odbywał się w obrębie wyróżnionych przez Dybowskiego 4 typów woli, mianowicie: typ A posiadał najmniejszą ilość wahań od 0 - 4, B do 8, C do 12, D powyżej 12 do 20.

Technicznie ilość wahań otrzymał Dybowski przez zliczenie wszystkich form wahlowych badanej osoby z wyłączeniem procesów automatycznych, mechanicznych i jednomotywowych form (4 dodatek 1, tab. I).

Formy procesu w/g definicji Dybowskiego " są to sposoby występowania i oceny motywów" (4, s. 104). Inna definicja bardziej rozszerzona brzmi: " Formy procesu lub f. wahania są to sposoby występowania motywów w akcie woli ujęte pod względem formalnym" (3, s. 142).

Wśród form wyboru w/g charakterystyki Dybowskiego f. III, I, 0 mają dodatnie znaczenie dla woli. Formy zaś II, IV i V - ujemne. (4, s. 64-81).

Na tle typów formy procesu układają się w ten sposób, że typ A charakteryzują formy bez wahań 0, w typie B pierwsze miejsce po jednomotywowych procesach zajmuje f. II. Występowanie f. III charakteryzuje specjalnie typ C, a w typie D najczęstsze są f. IV i f. V (4, s. 122-156).

Przywiązując tak dużą wagę do cechy wahlowości, która wpływa na stopień siły woli, opracował Dybowski 2 testy badania woli: test " Drabinka" i " Kwestionariusz", będący przeróbką kwestionariusza użytego do badań w pracy " O typach woli". Oba testy znajdują się w jego pracy p. t. " Działka-

nie woli" (s.110,s.111).

Na podstawie swoich badań wysnuł Dybowski wnioski (4,s.167),mianowicie:

- 1) " Ilość wahań określa jednostkę wskazując na jej przy - należność do pewnego typu woli".
- 2) " Wahliwość spada z wiekiem". Z obliczenia średnich wie - ku i wahań okazało się, że osoby starsze posiadają najmniej - szą średnią wahliwość 9,1 obok 10,1 -u osób młodszych.
- 3) " Mężczyźni posiadają mniejszą wahliwość niż kobiety".
- 4) " U typów antropologicznych o ciemnej pigmentacji wahl - iwość jest większa, niż u typów jasnej pigmentacji (4,s.201).

Należy dodać jeszcze uwagę Dybowskiego, że wahliwość rozpoczyna i charakteryzuje cały proces woli (3,s.109).

Badania Dybowskiego pogłębiły znacznie zagadnienie wahlności i wskazały na jej rolę w dziedzinie woli, oraz na metodę wykrywania i mierzenia. Dybowski natomiast nie daje ścisłej definicji wahlności. Opierając się jednak na jego badaniach i określeniach można powiedzieć, że w a h l i - wość jest dyspozycją do wahań, którą mierzy się ilością wahań w pewnej liczbie aktów woli. O wa - haniu natomiast mówimy wtedy, jeżeli w procesie wyboru wy - stępuje więcej, niż jeden motyw.

2. Określenia, podziały uczuć i badania uczuć przykrych.

W poglądach na uczucia istnieją dwa główne stanowiska: jedno - nie uznające uczuć za odrębne zjawisko (James, Lange Stumpf, Witwicki) i drugie, które uważa uczucie za osobne przeżycie (Lehmann, Wundt, Külpe i Lindworsky). W ramach tych poglądów istnieją też różnorodne określenia uczuć. Witwicki, James uważają uczucie jako pewien afektywny ton zabarwiający wrażenie (8, s. 204-208). Lindworsky określa uczucie w ten sposób: Jest to " pewne swoiste doznanie afektywne podmiotu (affektion) " (5, s. 132). Słownik Warrena podaje pomiędzy innymi następujące określenia uczuć: a) " afektywne⁺ przeżycie, specjalnie o zabarwieniu przyjemnym lub nieprzyjemnym " b) emocjonalne albo wewnętrzne przeżycie".

Do podstawowych elementów uczuć większość psychologów zalicza przyjemność i przykrość (8, s. 193).

Lindworsky dzieląc uczucia na wyższe i zmysłowe (niższe), umiejscawia przykrość i przyjemność w grupie uczuć zmysłowych. Według niego pierwiastkowe elementy uczuć (przykrość i przyjemność) mogą występować w uczuciach wyższych w postaci złożonej np. jak smutek z niepowodzenia, lub radość z powodzenia.

Uczucia wyższe w/g Lindworskiego są to: " uczucia powstające na skutek poznania jakiegoś stosunku rzeczowego, np. radość z powodu pochwały" - zmysłowe zaś: " uczucia łączące się z wrażeniami, np. przyjemność jakiegoś wrażenia dotykowego" (5, s. 132).

+) -a) an affective experience, esp. of pleasantness or unpleasantness.

b) emotional or interoceptive experience. (7, s. 104.).

Gemelli w osobnej rozprawie uzasadnił podział uczuć na wyższe i niższe (3, s. 224). Uczucia niższe odpowiadałyby uczuciom zmysłowym Lindworskiego.

Istnieje jeszcze podział uczuć na uczucia steniczne i asteniczne. Jest to podział Wundta. (9, s. 193, 194). Uczucia steniczne łączą się z przeżywaną przyjemnością i podnoszą "tonus życiowy", gdy asteniczne łączą się z przykrością ze smutkiem i ujemnie wpływają na "tonus życiowy".

Ach rozróżnia uczucia ze względu na rolę jaką spełniają i wymienia:

1. Uczucia jako motyw działania względnie aktu woli.
2. Jako środek działania celowego.
3. Jako zjawisko towarzyszące (pochodne) działaniu woli.
4. Jako następstwo działania woli (uczucia determinowane) (1, s. 354 - 364).

W świetle przeprowadzonych powyżej podziałów, robionych przez psychologów z różnych punktów widzenia, uczucie przykrości obok uczucia przyjemności występuje zawsze jako podstawowy element uczuć. Podziały i określenia pozwalają na zorientowanie się w właściwościach przykrości i przyjemności, oraz wskazują na to, że są one względnie łatwe do wykrycia wśród innych przeżyć. Zdolność każdego do szybkiego rozpoznawania u siebie i u innych, kompensuje brak ścisłej definicji i pozwala na ciągłe dalsze badania pogłębiające.

W zakresie badań eksperymentalnych uczuć, w związku z podziałem na 4 rodzaje, podaje Ach w pracy p.t. "Analyse des Willens" badania Grossa, Wittell'a i Browna oraz Störringa (1, s. 354, 364).

Gross badał uczucia jako motyw. Badał on zachowanie się dzieci w prosty sposób metodą obserwacji. Stwierdził, że uczucie przykre wpływa odpychająco na działanie. Postawą dziecka wobec przykrości jest ucieczka, przeciwnie przyjemność jest celem i zasadą przyciągania.

Omawiając punkt 2 t.j. uczucie jako środek działania celowego podaje Ach badania na przyrządzie Browna i Wittella. Badana osoba musi wkładać palec w jeden z 12 otworów, badający wskazuje miejsce. Gdy palec zostaje włożony w fałszywy otwór badana osoba zostaje lekko porażona prądem. Jasne jest że b.os. unikając przykrości porażenia prądem będzie stale dążyła do włożenia palca w właściwy otwór i będzie stale utrzymywana w napięciu uwagi. Tym sposobem stwierdzono, że można uczucie przykrości użyć do wykonywania czynności przez eksperymentatora pożądaných.

Przyjemność i przykreść jako zjawisko towarzyszące działaniu woli, poddane były badaniom pomiędzy innymi przez Störringa przy pomocy ergografu. Podniętą przykrą był rozczyn soli lub ocet winny, albo też mieszanka jednego i drugiego. Trzeba było ją trzymać w ustach. Na dany znak b.os. miała pociągać ergograf palcem, musiała ciągnąć 3 razy z podniętą i 3 razy bez podnięty przykřej. Za pomocą obrazu krzywej, jaką dała b.os. (rysunek na kimo-

grafionie) zostało stwierdzone, że przykreść wrażliwa powoduje wzrost wyczynu motorycznego. (szybkość i stromość podnoszenia się krzywej). Störring rozróżnia przykreść wrażliwą t.j. związaną z określonym "kompleksem wrażliwym" od nastrojowej t.j. przenikającej całą świadomość.

Przeciwnie Lehmann w swoich badaniach stwierdził, że przykreść ma ujemny wpływ na wzrost wyczynu motorycznego.

Ach uważa wynik Störringa za sprzeczny z wynikiem ogólnym. Próbuje jednak tłumaczyć wzrost krzywej na ergografie w następujący sposób: Badana osoba odczuwając przykry smak w ustach stara się jak najprędzej go pozbyć, stąd aktywność wzrasta. Z powodu przykreści impuls woli jest silniejszy, jest to następstwo trudniejszej sytuacji uwarunkowanej w danych badaniach wpływem towarzyszącego uczucia przykrego. Wpływ uczuć przykrych na zwiększenie wydajności motorycznej w tym wypadku byłby więc pośredni, narzucony.

Powyższe badania wykazały, jak ustosunkowuje się uczucie przykre do działania: jako motyw, uczucie przykre jest czynnikiem odpychającym, jako środek działania celowego może być w sztuczny sposób wykorzystane do postępowania w określonym z góry kierunku. Dla eksperymentowanych jest to jednak niepożądane przeżycie. Podobnie wbrew woli jednostki może uczucie przykre wpływać na wzrost wyczynu motorycznego. We wszystkich tych przypadkach obserwuje się jednak niechęć jednostki do przeżywania przykreści. Dla pełnej psychiki ludzkiej istnieje potrzeba działania nie z musu, a z własnej woli, działania pobudzanego przyjemnością i zainte-

resowaniem.

Ach specjalnie uczuć nie badał. Jednak przy badaniu aktu prostego odkrył on uczucia determinowane, powstające pod wpływem determinacji. Uczucie przyjemne było wynikiem przeżywania równocześnie powodzenia, a uczucie przykre było zjawiskiem towarzyszącym niepowodzeniu. W przeżywaniu jednak uczucia przykrego i przyjemnego nie było nic takiego, co by je wyróżniało ze zwykłych uczuć (2, s. 307-314).

Pełniejszy obraz uczuć dały badania Dybrowskiego w pracy "6 typach woli". Badał on uczucia występujące w akcie woli. Uczucia przykre wystąpiły tu obok uczuć przyjemnych i mieszanych. Ponadto uczucia przykre współtowarzyszyły 4 cechom idiosyncrasycznym jak: wysiłkowi, przeżyciom aktualnym, formom procesu i formom wykonania. Dybrowski stosunek uczuć do tych 4 cech przedstawia na tablicach 11 (str. 99) 15, (str. 104,), 19 (str. 111), 24 (str. 120). Z analizy tablic wynika, że uczucie przykre wzrasta wraz z wzrostem wysiłku. W przeżyciach aktualnych uczucie przykre najczęściej łączy się z przeżyciem "muszę", a wzrasta wraz z szeregiem od przeżycia: chcę, należy, trzeba, powinienem, muszę. Przy formach wahania największą ilością uczuć przykrych odznacza się forma V. Przy innych formach uczucia przykre w stosunku do uczuć przyjemnych układają się mniej więcej równorzędnie, zbliżając się do jednostki w porządku: f. II, III, I i IV. czyli, że względnie mało uczuć przykrych posiada f. IV.

Zestawiając uczucia i formy wykonania okazuje się, że uczu -

cie przykre ma wpływ na ujemne formy wykonania, t.j. na f.1 i 5 (f.1. "Żal zaraz po zakończonym akcie woli i przed rozpoczęciem wykonania." F.5: " Po zakończeniu aktu woli lub w czasie wykonania, osoba cofa się idąc w wykonaniu za odrzuconym w akcie woli motywem") (4, s.88).

W charakterystyce typu woli, typ A odznacza się najmniejszą, typ D największą ilością uczuć przykrych.

Streszczając najważniejsze dane^{dotyczące} uczuć przykrych można powiedzieć, że :

- 1) Uczucie przykre jest obok uczucia przyjemnego pierwotnym podstawowym elementem uczuć.
- 2) Jest przeżyciem, w stosunku do którego objawia się wyraźne przeciwstawianie się jednostki.
- 3) Uczucie przykre jest zjawiskiem towarzyszącym niepowodzeniu i jako takie należy do uczuć determinowanych.
- 4) Uczucie przykre w procesie woli towarzyszy ujemnym jego czynnikom, w decyzji wpływa ujemnie na wykonanie, charakteryzuje jednostki należące do typu D czyli posiadające najsłabszą wolę.
- 5) Uczucie przykre występując po decyzji w formie żalu (przy 3 formie wykonania) może być warunkiem postępu, poprawy jednostki (4. s.95).

W ten sposób można stwierdzić, że interesujące prace obecną uczucie przykre i wahliwość mają już w dotychczasowej literaturze charakterystykę wystarczającą, aby na tej podstawie można było zbadać stosunki kausalne pomiędzy tymi dwoma zjawiskami psychicznymi, co nie było dotąd przez nikogo podejmowane.

II. WSTĘP METODYCZNY.

1. Wybór metody.

Do badań woli stosowano najczęściej metodę eksperymentu lub kwestionariusza. Oba sposoby brała autorka pod uwagę przed wyborem własnej metody.

Kwestionariusz do badania złożonego aktu woli zastosował Dybowski w pracy "O typach woli". Użył on najlepszej formy kwestionariusza, bo badania odbywały się indywidualnie, eksperymentator sam pytał i notował odpowiedzi. W pracy Dybowskiego chodziło raczej o fenomenologiczne przeżycia procesu woli, aby na ich podstawie można było wykryć typy woli. To też kwestionariusz mający na celu wywołać retrospekcję czynności typowych z życia był metodycznie całkowicie odpowiedni.

W obecnej pracy chodziło o zbadanie jednocześnie przeżywanych 2 cech procesu woli: uczucia przykrego i wahliwości. Do tego celu nadawał się eksperyment. Eksperyment zdaniem Acha spełnia wszystkie warunki doskonałej metody (4 reguły Wundta). Bardzo ważny warunek "zmian towarzyszących" jest w eksperymencie zachowany, odpowiada on 4 regule Wundta: "Zjawisko, które zmienia się w jakikolwiek sposób, gdy jakieś inne zjawisko zmienia się w pewien sposób określony jest albo ^{przyczyną} skutkiem tego drugiego zjawiska (4, s. 38). A właśnie ten warunek czyni zadość potrzebie badań kausalnych o które w obecnej pracy chodzi.

Wybrano zatem do badań metodę eksperymentu. Polegał on na planowym i celowym zestawieniu 10 par płynów, które dawa-

D-94

D-231

no badanym osobom do wyboru i późniejszego wypicia.

Metodę wyboru płynów stosował już Barrett (3, s. 95) w badaniach motywacji. Autor z 8 płynów tworzy 28 par, które daje b. os. do wypicia. Trzeba było wybierać najlepszy lub najgorszy z pary i natychmiast wypijać. Barretowi zarzuca Ach, że w jego wyborach następowała łatwa automatyzacja, gdyż płynów przyjemnych było 6 razy więcej niż przykrych.

Mając na uwadze krytykę metody Barretta, w pracy ni-
niejszej starano się zapobiec automatyzacji przez to że
a) ilość płynów przyjemnych i przykrych była równa, b) za
każdym razem podawano inną parę płynów w takim zestawieniu i
kolejności, aby mogła wzbudzić zainteresowanie c) próbowa-
nie płynów nie następowało od razu a dopiero po 5-ciu pa-
rach. Zastosowanie nienatychmiastowego wypijania płynów -
jak przeciwnie odbyło się u Barretta - a oczekiwanie również
może zainteresować.

2. Sposób przeprowadzenia badań.

Sposób przeprowadzenia badań był następujący. Każdej badanej osobie ukazywano 10 par płynów nalanych do 100 gr. butelek. Na każdej butelce widniała etykieta sporządzona przez eksperymentatora z napisem zawartości.

Jakość i kolejność podawanych par płynów była następująca:

1 para:	chinina	- kwas solny
2 "	tran	- olej rzepakowy
3 "	kawa	- herbata
4 "	wino	- likier
5 "	gorczyca	- piołun
6 "	oranżada	- kwas owocowy
7 "	szałwia	- woda z sacharyną
8 "	sól kuchenna	- sól gorzka
9 "	cukier z cytryną	- nalewka pomarańczowa
10 "	syrop wiśniowy	- syrop malinowy

Przed rozpoczęciem badań zapytywano każdą b.o.s.o nastrój w jakim zasiada do badań, odpowiedź notowano. Następnie zaznajamiano z instrukcją ogólną, która brzmiała:

Będą podawane płyny do próbowania parami. Z każdej pary należy wziąć jeden i wymienić nazwę. Kosztowanie płynów odbywać się będzie w 2 partiach - najpierw po wzięciu płynu z pierwszych pięciu par, następne - po wszystkich czynnościach. Jakość płynu jest oznaczona na butelce. Istnieje zgodność między napisem na etykiecie a zawartością butelki. Płyny są nieszkodliwe dla zdrowia. Proszę

bardzo o ustosunkowanie się do badań poważnie.

Następnie podsuwano b.os.każdą z par po kolei mówiąc:
proszę powiedzieć,który z płynów mam dać do skosztowania?
W ten sam sposób pytano przed każdym wyborem.Po każdej czyn-
ności przeprowadzano introspekcję systematyczną w/g następu-
jących punktów:

I. Odtwórz przebieg czynności pod względem wahania:

- 1) Na którą butelkę najpierw spojrzales,co pomyślales w tym miejscu, czy była odrazu chęć wzięcia,na co spojrzales potem,co myślales dalej, czy była chęć cofnięcia wyboru?
- 2) Czy było wahanie? Czy wiedziales z góry za czym pójdziesz, Jakie były motywy za daną alternatywą i przeciw niej, który z motywów przeważył? Czy wybór Twój polegał na rozważaniu motywów? Czy była decyzja chwilowa i ile razy?

II. Opisz swoją czynność pod względem uczucia.

- 1) Jakie uczucie towarzyszyło Twojej czynności wyboru: czy było to uczucie przykre,przyjemne,mieszane czy też brak uczucia?
- 2) Jeżeli zaistniało uczucie przykre,to w którym momencie powstało: czy w momencie spojrzenia i poznawania płynu, czy w momencie dyskusji motywów, czy też w momencie decyzji?
- 3) Jak długo trwało uczucie przykre,to jest: w jakich momentach odczuwales przykrość od chwili powstania?
- 4) Czego dotyczyła przeżywana przykrość?
- 5) Do jakiego typu woli uważasz że należysz - sąd własny i otoczenia - lub do jakiego jesteś już zaliczony w badaniach kwestionariuszem Dybowskiego?

Kwestionariusz składał się z dwóch zasadniczych punktów:

Punkt I zawierał pytania mające na celu ustalenie form wyboru badanych osób. Składał się z 2 podpunktów: W podpunkcie 1. chodziło o odtworzenie przebiegu wyboru, jak zachodził on w świadomości badanej osoby. Pozostawiono więc swobodę terminologii. Ogólne wytyczne do tego podpunktu wzięto z graficznego schematu Kalwaryjskiej.⁺⁾ W podpunkcie 2, wzorując się na Dybowskim, pozwolono badanej jednostce ocenić swój wybór co do formy. Dopiero oba podpunkty pozwoliły na ścisłe ustalenie form wyboru: 1-szy dał możliwość oceny obiektywnej, 2-gi, uzupełniający, stanowił potwierdzenie spostrzeżeń eksperymentatora oraz służył jako kryterium w wątpliwych wypadkach.

Punkt II obejmował pytania zmierzające do wykrycia u badanych osób przeżywanych uczuć, a w szczególności uczucia przykrego. Celem pogłębienia tego zagadnienia pytano o momenty powstawania i momenty trwania uczucia przykrego (pytanie 2-gie i 3-cie) oraz o przedmiot przeżywanej przykrości (pytanie 4-te). W Pytaniu 5-tym chodziło o zorientowanie się^w przypuszczalnym typie woli badanych osób, co wykorzystano w późniejszym opracowaniu.

W ten sposób zbadano 41 osób, z czego 39 studentów psychologii i 2 osoby - studentów polonistyki. Jedna z osób nie weszła do badań, gdyż z powodu chwilowej niedyspozycji zachowywała się nietypowo. Liczbę 40 osób stanowiło 25 kobiet i 15 mężczyzn. Badania odbywały się w czasie od 8.-go do 30-go marca 1949 roku. Czas badania jednej osoby wynosił przeciętnie

+) - praca magisterska niedrukowana.

godzinę. Zapropozowano badanym osobom inicjały składające się z pierwszej litery i charakterystycznej spółgłoski nazwiska, na co b. os. zgodziły się. Zbadano następujące osoby: Pt. Db. Ok. Gt. Pn. Wl. Nj. Zm. Rb. Sn. Rv. Ws. Cch. Ph. Sn. Mc. Pw. Kb. Nw. Ks. Kz. Gl. Kc. Rc. Bs. Bz. Rs. Dn. Cz. Rk. Kg. Dw. Kj. Kk. Pn. Kr. Fl. Ps. Sb. Fr.

Przed głównymi, przeprowadzono dwukrotnie badania próbne, wstępne. W pierwszej próbie zbadano 6 osób, z których żadna nie weszła do obecnej pracy. W drugiej próbie wszystkie 3 osoby uwzględniono, ponieważ zaszły nieznaczne zmiany metodyczne, mianowicie: badania drugie wstępne odbyły się bez wykonania (próbowania), co jednak nie wpłynęło na przebieg wyboru u tych osób. Świadczą o tym :

- a) Wypowiedzi badanych osób, że ustosunkowały się do badań poważnie i wybory ich były typowe mimo braku wykonania (instrukcja była identyczna jak dla reszty badanych osób). Obserwacja zachowania się tych osób potwierdziła zgodność wypowiedzi z przebiegiem wyboru.
- b) Badania Michott'a , gdzie podobnie, po wyborach zadań arytmetycznych nie było wykonania, a jednak ^{były} to faktycznie pełne akty wyboru. Badane osoby również zaznaczyły, że, "ich wybory z wykonaniem i bez wykonania były dla nich jednakowe" (3, s. 33-94).

C Z E S C D R U G A

O P R A C O W A N I E M A T E R I A Ł U.

I. Analiza jakościowa.

1. Ilość wahań i formy procesu.

Cały I punkt kwestionariusza miał na celu zaobserwowanie procesu wyboru pod względem wahań.

W pracy opierano się na pojęciu wahlowości określonej przez Dybowskiego (4.s.39,62), a więc chodziło również o ilość wahań a przede wszystkim o formy wyboru.

Ilość wahań mieściła się w obrębie 10 czynności wyboru.

Okazję do wahań dawała każda z 10 par płynów.

Wahania wystąpiły w następujących wypadkach: 1) gdy badane osoby stwierdziły równą wartość alternatyw: ujemną przy płynach przykrych, dodatnią przy płynach przyjemnych, 2) gdy alternatywy przedstawiały się b.os.o różnej wartości i jakości.

W pierwszym wypadku były dwa sposoby pojawienia się motywów. Albo następowało porównanie i zestawienie motywów - wybór f.III, rzadko f.I i II, albo wybór f.V rzadszej IV, gdy b.os. chwiały się między jedną a drugą alternatywą. Oto przykłady dla pierwszego przypadku:

Os.Kr.- kobieta, 5 para: " goryczka. Patrzę na goryczkę, potem na piołun. Oba gorzkie. Zastanowienie, które mniej gorzkie. Piołun znam, jest mniej gorzki, goryczki nie znam, zobaczę jaki ma smak. Wzięcie bez dalszych rozważań". Wybór f.III.

Os.Cch.-kobieta, 5 para: " piołun. Było wahanie, od razu przeczytałam: piołun - goryczka, jedno i drugie nieprzyjemne. Nie ma nic ani za jednym ani za drugim. Nie będę się zastanawiać, wybieram mechanicznie pierwsze z brzegu." Mimo użycia wyrazu

" mechanicznie" osoba ta dokonała wyboru f.III.Było rozważenie, zestawienie, i wybór przy pomocy motywu zewnętrznego.

Os.Pl. - kobieta; 10 para: " syrop malinowy.Spojrzałam na jedno, potem na drugie.Zatrzymałam się przy syropie wiśniowym: jest bardzo dobry,chęć wzięcia,chwilowa decyzja.Może jednak malinowy będzie lepszy? Bardzo duża trudność wyboru, bo nie mogę ustalić który lepszy,jest chęć wzięcia jednego i drugiego.Policzyłam do 5 i wypadł syrop malinowy.Jestem niezadowolona z wyboru ". Wybór f.V.

Z powyższych przykładów widać, że badane osoby w podobnych wypadkach radzą sobie w ten sposób: albo szukają motywu przeważającego, albo też przerywają dyskusję kierując się motywem zewnętrznym.(liczenie do 5,wzięcie pierwszego z brzegu).

Pary płynów przy których stwierdzono równą wartość układały się różnie u różnych osób.Z wszystkich płynów tylko przy kwasie i chininie nie stwierdzono równej wartości.Najczęściej stwierdzano równą wartość przy syropie malinowym i syropie wiśniowym.

W drugim wypadku, gdy b.os.wahały się na skutek różnej jakości i wartości alternatyw, oto niektóre wypowiedzi:

Os.Nw. - kobieta, 1 para: " chinina.Przeczytałam kwas solny potem chinina.Zestawienie i porównanie.Chinina: zażywałam. Kwas: trucizna - instynkt samozachowawczy.Wybieram chininę' f.III.

Os.Cz. - kobieta, 5 para: " goryczka.Przeczytałam goryczka. Patrzę na drugie: piołun, - jest bardzo niesmaczny .Goryczki

może być bardziej gorska. Przeważył motyw „że nazwa goryczki to symbol goryczy, gorycz życia. Biorę to bardziej gorzkie”.
F.III.

W powyższych przykładach wystąpiło zestawienie i porównanie motywów.

W tym samym wypadku wybór f.V. i IV przedstawiał się w ten sposób:

Os.Rb. - mężczyzna, 4 para: "wino. Było wahanie. Wino: dobry smak, była chęć wzięcia. Likier: wspomnienia pozytywne związane z likierem, też chwilowe przyłgnięcie. Jednak niechęć od odstąpienia od poprzedniego zamiaru. Należy wziąć wino. Motyw jednak słaby i nieuzasadniony. Zjawia się ujemny motyw likieru: gdybym wybrał likier byłaby to słabość charakteru, bo likier bardziej pociąga. Biorę wino, patrzę jednak na likier i i jestem ciągle pod wrażeniem przyjemnego smaku likieru".

F.V.

Os.Ks. - mężczyzna, 6 para: "oranżada. Długie wahanie. Patrzę na oranżadę potem na kwas: chętnie bym wypił, mam pragnienie, chyba wezmę. Oranżada: bardziej orzeźwiająca, może to? Była chwilowa decyzja. Gdyby dali całą szklanę to wziąłbym oranżadę, a że trochę, to nie chcę podniecać apetytu, choć pociąga. Biorę kwas a myślę o oranżadzie. Była 2 razy chwilowa decyzja".

Wybór f.V.

Os.Gl. - kobieta, 9 para: "cukier z cytryną. Spojrzałam na nalewkę potem na cukier, znów na nalewkę, zastanowienie czy to wybrać, chęć wzięcia. Wybrałam jednak cukier z cytryną bo lubię cukier. Za nalewkę: sama nazwa pomarańczy obecnie niespo-

tykanych, przeciw nalewce : nalewka może być na alkoholu, którego nie piję, za cukrem: lubię, przeciw nic nie było. Była raz chwilowa decyzja. Wybór f.IV.

W ten sposób opisały badane osoby wybór pod względem wahania. Z introspekcji widać jak b.os. radziły sobie w różnych wypadkach wyboru.

Zauważa się również, że osoby Db. i Rb. inaczej reago- wały wobec tej samej pary płynów: wina i likieru. Jednak tak samo odmiennie reagują b.os. wobec różnych par płynów. Ta różnorodna reakcja badanych osób wobec wyborów, to różne sposoby pojawiania się motywów, warunkujące taką lub inną formę wyboru. Można je zawsze odnaleźć u badanych osób w procesie wyboru, postępując metodycznie, w/g wskazówek Dybowskiego.

W wypadkach wątpliwych jak najdokładniej analizowano schemat Dybowskiego i zawsze dądo się wątpliwy przypadek zaliczyć do którejś z jego form. (patrz s.2).

Przykłady powyżej podane charakteryzują formy bardziej wahliwe. Nie podano tu przykładów na formę O, I, II, gdyż opisywano formy od strony charakterystycznych przypadków, a nie poszczególne formy wyboru.

Ustalenie form wyboru dla każdej badanej osoby, dądo możliwość określenia ilości wahań u poszczególnych osób przez zliczenie wszystkich form wahlwych. W ten sposób mierzono wahlwość każdej badanej jednostki.

Można by dodać, że na tle wyboru płynów wystąpiły bardzo bogate motywy. Zagadnienie to nie leży jednak w ramach obecnej pracy.

2. Momenty i przedmiot uczuć przykrych.

Momenty czasowe występowania uczuć przykrych uzyskano w II punkcie kwestionariusza w pytaniu 2-gim.

Moment pierwszy procesu wyboru nazwano momentem percepcji : - P. Na powstanie uczucia przykrego w momencie percepcji wskazywały wypowiedzi:

! Przy pierwszym spojrzeniu na tran uczucie przykre" (os. Bł. mężczyzna).

W chwili pierwszego stwierdzenia jakie są płyny-uczucie przykre(os. Ks.-kobieta).

" Wchwili spojrzenia i uświadomienia sobie soli gorzkiej uczucie nieprzyjemne"(os. Mj.-kobieta).

Te i podobne określenia jak : " poznawanie alternatyw ", "odczytywanie napisów", " uświadomienie jakości", " pierwsze zaznajomienie się z płynami" zaliczono do momentu P.

Drugim momentem wyróżnionym był moment W. - wahania.

Był to moment środkowy procesu. Zaliczono tu wypadki uczuć przykrych powstałych w chwili dyskusji motywów. Badane osoby wypowiadały się o nim jako o momencie wahania, dyskusji motywów, zestawienia alternatyw, porównywania płynów np.:

Os. Zn. - mężczyzna, : " W chwili zestawienia alternatyw uczucie przykre".

Osą Rs.- mężczyzna: " W chwili porównywania uczucie przykre".

Os. Kb.- kobieta, : " W chwili wahania uczucie nieprzyjemne

• O momencie decyzji wypowiadały się badane osoby jednako, określając zawsze terminem decyzja:

Os. Cz.- kobieta, : " W chwili decyzji uczucie przykre, odnosiło

się ono do świadomości, że trzeba będzie próbować gorzką chininę. Przed tym brak uczuć.

Os.Rw.- mężczyzna: " Uczucie przykre było tylko w decyzji i dotyczyło rezygnacji z pociągającego likieru."

Os.Bł. - mężczyzna: " W momencie spojrzenia i porównywania uczucie przyjemne." W momencie decyzji uczucie lekko przykre dotyczyło tego, że więcej cenię likier a wybieram wino."

W pracy oznaczono moment decyzji literą D.

Wyróżnione powyżej 3 podstawowe momenty powstawania uczucia przykrego, w oparciu o pytanie kwestionariusza: jak długo trwało uczucie przykre....(patrz s.18 pytanie 3-cie II punkt), pozwoliło utworzyć momenty trwania uczucia przykrego. Powstały one w ten sposób, że gdy np. b.os.stwierdziła, iż uczucie przykre zjawilo się u niej w m.percepcji, lecz trwało nadal w m.wahania i decyzji, to w opracowaniu materiału zaznaczono, że dana osoba przeżywała uczucie przykre m.FWD. Gdy natomiast uczucie przykre brało początek od momentu wahania, a trwało jeszcze w chwili decyzji, to ten moment trwania nazwano m.WD.

W ten sposób powstały momenty złożone jak m.FWD, WD, PW, i PD. Do momentów trwania należą jeszcze krótkotrwałe m.P, W, i D. Są to te wypadki gdy b.os.zaznaczyły, że uczucie przykre trwało u nich tylko przez jeden wyżej wymieniony moment.

W opracowaniu ilościowym uczucie przykre analizowano ze względu na momenty trwania.

Różnią się one między sobą, nie tylko czasowo (ilość momentów) ale i jakościowo, a więc ze względu na różną wartość,

jaką przedstawiają w stosunku do siły woli np. uczucie przykre w decyzji (D) jest bardziej szkodliwe dla woli niż uczucie przykre w momencie percepcji i wahania (PW.).

Jeśli tak powstałe momenty ułożyć w rangi w stosunku do siły woli, to pierwszą rangę uzyska moment P jako najkrótszy i najmniej szkodliwy dla woli, a dla tych samych względów moment PWD uzyska rangę ostatnią t.j. 7. Pozostałe momenty ułożą się w kolejności:

m.W - ranga 2-ga, m.PW - ranga 3-cia, m.D - ranga 4-ta,
m.PD - ranga 5-ta, m.WD - ranga 6-ta.

Należy zauważyć, że uczucie przykre w momencie D psuje decyzję i jest szkodliwsze dla woli, niż uczucie przykre powstałe w momencie W - wahania. Stąd wszystkie momenty złożone z m.D zajmują dalszą rangę, niż momenty złożone z m.P i m.W.

W 3-cim pytaniu II punktu kwestionariusza pytano o przedmiot uczuć przykrych. Pytanie kwestionariusza w brzmieniu: czego dotyczyła przeżywana przykrość? - dało możliwość badanym osobom swobodnego wypowiedzenia się na ten temat. Otrzymano różnorodne wypowiedzi. Najczęściej mówiły b.os. o przykrości związanej z jakością płynu. Oto przykłady:

Os.Kb.- kobieta, 2 czynność: " Nie znoszę specyficznie smaku oleju, stąd była przykrość".

Os. Ph.- mężczyzna, 5 czynność: " Przykrość dotyczyła przypomnienia smaku piołunu.

Os.Kb - kobieta 3-czynność: " Przykrość dotyczyła nieprzyjemnego koloru wybranej alternatywy."

Najczęściej jednak b.os. mówiły, że przykrość dotyczy jakości

płynnu lub jakości alternatyw. Te i podobne przykłady jak przykrość związana z wyobrażeniem, wspomnieniami nieprzyjemnymi, z wyglądem, z smakiem, kolorem alternatywy - wszystkie te wypadki zebrano w grupę: przykrości związanej z alternatywą, w odróżnieniu od przykrości dotyczącej samego wahania.

Wypadków ostatniej grupy było przeważająco mniej niż w grupie dotyczącej alternatyw, bo tylko 20 na 174 wypadki uczuć przykrych w ogóle. W tych ²⁰ wypadkach jednak była całkowita zależność uczuć przykrych od wahania. Badane osoby mówiły tu o przykrości z powodu "bezradności, że niewiadomo co wybrać", (os. Bż.-mężczyzna), przedkładałającej się dyskusji motywów (os.

Ok.-kobieta), trudności wyboru. ^{Np.} Os. Bż.-mężczyzna mówi: "przykrość dotyczyła samego wahania, co wybrać? Trudność była wielka gdyż jedno dobre i drugie dobre". (f. III. MW).

Os. Ok. - kobieta stwierdza: "W chwili wahania była przykrość że wybór tak długo trwa". (f. IV. MW).

Os. Rb.-kobieta: "W momencie wyboru uczucie dominujące nieprzyjemne, że tak długo wybieram i że trudno mi się zdecydować. W chwili decyzji jakby ulga, że już skończyłam wybierać (f. V. m. W.).

W wyniku analizy jakościowej dało się zauważyć:

- a) Każda para płynów mogła spowodować wahanie się badanej osoby.
- b) Wahliwość objawiała się nie tylko przy stwierdzenie równej ale i różnej wartości płynów.
- c) Podstawowym więc dla określenia wahliwości badanych osób były by formy wyboru czyli różne reakcje osób wobec

alternatyw. +)

d) Introspekcja wykazała, że uczucie przykre dotyczące wahań brało swój wyraźny początek^w wahliwości badanej osoby.

Większość badanych osób posługujących się V f. wyboru stwierdza wynikłą bezpośrednio z wahań przykrość.

Na tablicy I-szej-remanentowej znajdują się osoby, u których uczucie przykre powstało pod wpływem wahań w wyborze.

W ten sposób stwierdzono pewną zależność uczuć od wahań. Jak jest ostatecznie wykaże analiza ilościowa.

+) - Na czym zasadniczo polega wahliwość^w tej pracy nie badano. Na podstawie jednak prac Dybowskiego (" O typach woli," "Działanie woli") wnosić należy, że pomiędzy innymi źródło wahliwości leży w typie woli danej jednostki.

II. Analiza ilościowa

1. Zależność między formami wyboru a uczuciem przykrym.

W drodze do ustalenia ostatecznej współzależności między wahlivością a uczuciem przykrym, ważnym jest zagadnienie, jak się układa uczucie przykre pod względem ilości i jakości na tle form wyboru.

Nastąpi więc porównanie między formami wyboru a momentami uczuć przykrych.

W tym celu sporządzono tablice 1, 2, 3, 4.

Kolejność i układ tablic dyktowana będzie potrzebą charakterystyki ^{poszczególnych} form. W końcu rozdziału poddano jeszcze specjalnej analizie tablicę 4-tą.

Tablica 3-sza obrazuje częstość występowania momentów uczuć przykrych w poszczególnych formach wyboru. Odsetki obliczono w stosunku do całości wypadków. (400), co dało możliwość czytania również poziomo, od strony momentów.

Z tablicy widać, że najczęściej łączą się :

z f. I	m. P	-	19%	wszystkich	wypadków
" " II	" PWD	-	15%	"	"
" " III	" P i PW	-	11%	"	"
" " IV	" W	-	17%	"	"
" " V	" W	-	43%	"	"

Okazuje się również, że w f. automatycznej, 0 lub I jest albo brak uczucia lub przyjemne, albo też krótkotrwały i najmniej szkodliwy dla woli moment P.

Forma II wykazała stosunkowo dużą ilość uczuć przykrych (48%) i to znaczny odsetek uczuć przykrych ujemnego momen-

tu PWD, bo 15% w stosunku do wszystkich wypadków. Jest to największy odsetek m. PWD wśród wszystkich form. Zjawisko to da się wytłumaczyć charakterem f. II jako najbardziej skrupulatnej, drobniagowej (3, s. 68). Stąd uczucie przykre w f. II miało możliwość wystąpić we wszystkich momentach.

W f. III najwięcej z uczuć przykrych m. P i PW (po 11%), najmniej m. D (1%) i zupełny brak m. PD. Już z tej tablicy wiadać, że f. III po I posiada najmniej z uczuć przykrych (f. I - 28%, f. III - 40%), choć na ogół dość znacznie; procentowo jest bowiem zbliżona do f. II i IV (48%, 50%). Tłumaczy to należy tym, że f. III dość długo przebiega w czasie.

T a b l i c a 1.

	Liczby względne								Liczby w odsetkach							
	a	0	I	II	III	IV	V	Σ	a	0	I	II	III	IV	V	%
P	-	-	6	2	24	6	1	39	-	-	19	6	11	7	6	10
W	-	-	-	3	22	15	7	47	-	-	-	9	10	17	43	12
D	-	-	1	1	4	1	2	9	-	-	3	3	2	1	13	2
PW	-	-	-	4	25	6	2	37	-	-	-	12	11	7	13	9
PD	-	-	2	-	1	-	-	3	-	-	6	-	0,5	-	-	1
WD	-	-	-	1	4	4	3	12	-	-	-	3	2	4	19	3
PWD	-	-	-	5	9	12	1	27	-	-	-	15	3,5	14	6	7
p.b.	-	-	9	16	89	44	16	174	-	-	28	48	40	50	100	44
Σ	3	10	23	17	129	44	-	226	100	100	72	52	60	50	-	56
Σ	3	10	32	33	218	88	16	400	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablica przedstawia częstość występowania momentów uczuć przykrych w poszczególnych formach wyboru.

Skłóty p.b. - oznaczają uczucia przyjemne i brak uczuć, które w obliczeniach traktowano łącznie, oddzielając je od uczuć przykrych.

Forma IV jak widać z tablicy 1-szej posiada tylko nieco większą ilość uczuć przykrych niż forma II, w tej ostatniej przeważa ujemny moment PWD. W celu ściślejszego porównania formy II i IV, oraz innych form między sobą wykonano tablicę 2, przedstawiającą wartość form wyboru pod względem obciążenia uczuciem przykrym.

Wartość form określa " wskaźnik obciążenia" obliczony według wartości momentów.

Tablicę 2-gą wykonano następująco: najpierw pomnożono wypadki uczuć przykrych, przypadające na każdą formę, przez rangę momentu. Po dodaniu iloczynów, których ilość była zależna od rodzajów momentów, występujących w danej formie, otrzymano " sumy multiplikowane " dla każdej formy, charakteryzujące się ilościowo-jakościową treścią.

Wskaźniki form, uwidocznione w ostatniej rubryce u dołu, otrzymano w ten sposób, że dzielono sumy multiplikowane poszczególnych form przez ilość wszystkich wypadków odnośnej formy.

P r z y k ł a d: Osoby posługujące się formą I przeżywały uczucie przykre:

m. P w 6 wypadkach

m. PW 1 wypadek

m. PD 2 wypadki

Aby więc przypadające na I f. uczucie przykre ocenić ilościowo i jakościowo, mnożono rangę momentu przez jego ilość czyli :

1 (P) x 6

3 (PW) x 1

5 (PD) x 2

Otrzymane stąd iloczyny razem dodano i uzyskano sumę multiplikowaną I formy wyrażoną liczbą 19. Aby otrzymać obiektywną war

tość I formy dzielono sumę multiplikowaną przez ilość wszystkich form I zaistniałych w badaniach, czyli 19 dzielono przez 32. W wyniku otrzymano wskaźnik I formy wyrażonej liczbą 0,6. W podobny sposób otrzymano wskaźniki obciążenia pozostałych form.

W s k a ź n i k o b c i ą ż e n i a jest to więc liczba, która oznacza przeciętną ilości i jakości uczuć przykrych, przypadającą na poszczególną formę wyboru.

Uporządkowanie wskaźników daje następujący szereg form:

f. I	-	wskaźnik	0,6
f. III	-	"	1,2
f. IV.	-	"	1,9
f. II	-	"	2,1
f. V.	-	-	3,4

Jak kolejność wskazuje, forma IV jest nieco mniej obciążona uczuciem przykrym, niż forma II. Różnica nieznaczna. Jeśli to wyrazić stosunkiem, to forma IV. posiada 90% uczuć przykrych formy II. ($1,9 \times 100 / 2,1$).

Jeżeli za normę obciążenia przyjmą jednostkę, która to norma wypływa z charakteru powyższych obliczeń, to forma IV odbiega od tej normy o niecałą jednostkę, gdy forma II ją przekracza. Obie formy są jednak zbyt obciążone uczuciem przykrym, choć forma IV jest pod tym względem lepsza. W charakterystyce formy IV ważne jest to, że posiada ona największy odsetek m. W wśród innych momentów (17%).

Jeśli chodzi o porównanie formy III i I pod względem

wskaźników obciążenia, to normalnie obciążona uczuciem przykrym jest forma III, co zgadzałoby się z charakterystyką formy. Jest ona stosunkowo długa i rozważna, stąd też bogata w motywy i przedstawienia, dające często okazję do wystąpienia uczuć przykrych, lecz rozważa i rozsądek pozwalają na utrzymanie się formy III w granicach normy. Jest ona najlepszą wśród form jeśli chodzi o działanie (rozważa), w stosunku do siły woli wartościowszą okazuje się forma I-sza, szybsza, której też wskaźnik obciążenia uczuciem przykrym jest poniżej normy.

T a b l i c a 2.

M.	R.	I		II		III		IV		V	
		ilość m.	mxr	ilość m.	mxr	ilość m.	mxr	ilość m.	mxr	ilość m.	mxr
P	1	6	6	2	2	24	24	6	6	1	1
W	2	-	-	3	6	22	44	15	30	7	14
PW	3	1	3	1	3	4	12	1	3	2	6
D	4	-	-	4	16	25	100	6	24	2	8
PD	5	2	10	-	-	11	5	-	-	-	-
WD	6	-	-	1	6	4	24	4	24	3	18
PWD	7	-	-	5	35	9	63	12	84	1	7
			19		68		272		171		54
Ilość form			32		33		218		88		16
Wskaźnik			1,06		2,1		1,2		1,9		3,4

Tablica ilustruje wartość poszczególnych form wyboru pod względem wskaźnika obciążenia uczuciem przykrym.

U w a g a : W rubrykach "ilość m." umieszczono ilość przypadków uczuć przykrych, przypadających na poszczególne formy. Potrzebne dane wzięto z tablicy 1.

Skróty : " m x r " - oznaczają mnożenie ilości wypadków poszczególnych momentów przez rangę momentu.

W rubryce "ilość form" - umieszczono ilość przypadków poszczególnych form zaistniałych w badaniach.^{+))}

Skrót M - oznacza moment - R - rangę.

Najbardziej odbiega pod względem uczuć przykrych forma V. Z tablicy 1-szej wynosi największy stosunkowo odsetek momentu W. - 43%, z tablicy 2-giej największy stosunkowo wskaźnik obciążenia - 3,4 , najbardziej też odbiega od normy, bo o przeszło dwie jednostki.

Z tablicy 1-szej widać, że forma V. ma stosunkowo niski odsetek momentu PWD (6%) wobec dużego w formie II. i IV. Tak samo nie wytłumaczalny jest największy odsetek momentu W. (43%). Tym - czasem tablica 3-cia tłumaczy poniekąd to zjawisko. Oddzielono tu uczucia przykre dotyczące alternatyw i dotyczące wahania. Uczucia dotyczące wahania wystąpiły tylko w dwu rodzajach momentów W i WD. Obliczenia odsetek dokonano w stosunku do ogólnej sumy uczuć przykrych.

Z tablicy 3-ciej widać, że w formie V. uczucia dotyczące wahania wystąpiły aż w 43% - , co stanowi z kolei 76% uczuć przykrych dotyczących alternatyw ($43/57 \times 100$).

Wśród uczuć dotyczących wahania w formie V., moment W dominuje nad momentem WD. (37% nad 6%).

Forma V łączy się więc często z momentem W, bo od niej i od tego momentu bierze początek pewien procent uczuć przykrych. W ten sposób wytłumaczony jest także niski odsetek momentu PWD formy V., gdyż kompensowany on jest momentem W, co jest dla tej formy charakterystyczne.

Inaczej mówiąc forma V, wyrównuje wskaźnik obciążenia dużym od-

^{+))} - Powyższe uwagi odnoszą się do objaśnień tablicy 2.

setkiem momentu W, który jest ściśle związany z uczuciem przykrym dotyczącym wahania.

Podobnie jest w formie IV. Tam także moment W wśród uczuć dotyczących wahania przeważa nad momentem WD. (18% nad 4%). Forma IV byłaby również związana z powstawaniem uczucia przykrego, lecz moment W wśród uczuć dotyczących wahania nie jest tak charakterystyczny dla formy IV. jak to miało miejsce w formie V., gdyż wśród uczuć dotyczących alternatyw moment W formy IV występuje również w znacznym procencie. (16%).

Oprócz tych form nieznaczny procent uczuć przykrych powstających z wahania przypada jeszcze na formę III. Jest to jednak bardzo minimalny odsetek, bo 3% wszystkich uczuć przykrych.

Te fakty wyróżniają formę V a także IV wśród pozostałych form, ukazując wpływ tych form na powstanie uczuć przykrych.

Cheąc globalnie rozpatrzyć stosunek uczuć przykrych do form wyboru, należy sięgnąć znów do tablicy 1-szej. Wynika z niej, że ogólna ilość uczuć przykrych, po uwzględnieniu uczuć przyjemnych i braku uczuć, wzrasta w następującym szeregu form:

na formę I	przypada	28%	uczuć przykrych
" "	III	"	40%
" "	II	"	48%
" "	IV	"	50%
" "	V	"	100%

Uwzględniając natomiast oprócz ilości i jakości uczuć otrzymuje się z tablicy 2-giej nieco inny szereg, mianowicie forma II traci i zostaje umieszczona przed formą IV, jako posiadająca wyższy wskaźnik obciążenia.

Według tablicy 2 szeregowi uczuć przykrych:
P, W, PW, D, PD, WD, PWD, odpowiada szereg form:
I, III, IV, II, V.

Tablica 2.

	Liczby względne						Liczby w odsetkach								
	a	0	I	III	III	IV	VI	a	0	I	III	III	IV	V	
P	-	-	6	2	24	6	139	-	-	167	13	27	14	6	23
W	-	-	-	3	20	7	131	-	-	-	19	23	16	6	18
D	-	-	1	1	4	1	29	-	-	11	6	5	2	13	5
PW	-	-	-	4	25	6	237	-	-	-	25	28	15	13	20
PD	-	-	2	-	1	-	3	-	-	22	-	1	-	-	2
WD	-	-	-	1	3	2	28	-	-	-	6	-	4	13	5
PWD	-	-	-	5	9	12	127	-	-	-	31	10	27	6	16
W	-	-	-	-	2	8	616	-	-	-	-	2	18	37	9
WD	-	-	-	-	1	2	14	-	-	-	-	1	4	6	2
	-	-	9	16	39	44	174	-	-	100	100	100	100	100	100

momentów
Tablica przedstawia częstość występowania uczuć przykrych w poszczególnych formach wyboru, z podziałem na uczucia dotyczące alternatyw - A i uczucia dotyczące wahania - W.

Tablica 4 uwzględnia ogólny procent uczuć przykrych przypadające na poszczególne formy wyboru i obejmuje uczucia dotyczące alternatyw, uczucia dotyczące wahania, oraz pozostałe to jest przyjemne i brak uczuć.

Z tablicy widać, że zupełny brak uczuć przykrych przypada na formy a. i 0.

Wzrost uczuć przykrych dotyczących alternatyw występuje następująco w poszczególnych formach:

f. I - 28 %
f. III i IV - 39%
f. II - 48%
f. V - 56%

Jak widać uczucia dotyczące alternatyw układają się do-
syć równomiernie we wszystkich formach. Ogólnie przeważają
one nad uczuciami przykrymi powstałymi z wahania. (39% na 5%)

T a b l i c a 4.

	Liczby względne								Liczby w odsetkach							
	a	0	I	II	III	IV	V	≤	a	0	I	II	III	IV	V	≤
u.p. A	-	-	9	16	86	34	9	154	-	-	28	48	39	39	56	39
u.p. W	-	-	-	-	3	10	7	20	-	-	-	-	1	11	44	5
p.b.	3	10	23	17	129	44	-	226	100	100	72	52	60	50	-	56
	3	10	32	33	218	88	16	400	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablica przedstawia ogólny procent uczuć przykrych w
obrębie uczuć dotyczących alternatyw (u.p.A) uczuć dotyczą-
cych wahania (u.p.W) oraz pozostałych to jest przyjemnych
i braku uczuć (p.b.).

Po rozpatrzeniu tablic można stwierdzić pewną zależność
uczuć przykrych od form najbardziej wahlowych V i IV. Wpływają
one przeważnie na powstawanie uczucia przykrego, oraz gorsze
jego postacie, momenty.

Zauważa się również, że większą część uczuć stanowią
uczucia wypływające z alternatyw.

Powstaje pytanie, co jest źródłem tej przeważającej gru-
py uczuć ? Czy wahanie, na które wskazywałoby 20 wypadków
uzyskanych drogą introspekcji i potwierdzonych analizą ilości-
ciową, czy też źródłem ich były wyłącznie alternatywy ?
Ostateczną odpowiedź na to może dać korelacja cząstkowa.

2. Korelacje.

Korelacja cząstkowa mało jest znana i używana w obliczeniach statystycznych. Nie ma jej u Biegeleisena : "Metody statystyczne w psychologii," brak jej również w angielskich podręcznikach statystyki.⁺)

W. Stern podaje w pracy (6, s. 305 - 308) ogólne wytyczne dotyczące stosowania i interpretacji korelacji cząstkowej. Przygotowanie do korelacji wygląda w ten sposób, że odcina się w szeregu rang pewnej cechy - p i pewnej cechy - q (litery p i q oznaczają symbole cech) 25% najlepszych i 25% najgorszych wyników. Następnie koreluje się ćwiartkę cechy p dobrych wyników z ćwiartką cechy q dobrych wyników. Korelację tę wykonuje się 2 razy: raz wychodząc z cechy p do q, drugi raz idąc od cechy q w kierunku p. Technicznie wygląda to w ten sposób, że obok wyników pierwszej ćwiartki osób cechy p wypisuje się wyniki tych samych osób cechy q. Następną korelację tej samej ćwiartki wykonuje się odwrotnie: idąc od cechy q do p. W ten sposób oblicza się korelację nie tylko między cechami p⁺ i q⁺ ale i cechami p⁻ i q⁻ (znak + oznacza ćwiartkę dobrych wyników, znak - ćwiartkę słabych). Można obliczyć również korelację w środkowych odcinkach, ale nie mają one specjalnego znaczenia dla wyprowadzenia wniosków.

Obliczone 4 razy (względnie 6 razy) współczynniki dla do -
brych i złych (względnie średnich) ^{kwartylów} należy następnie porównywać między sobą.

⁺) - R.A. Fischer: Statistical Methods for Research Workers.
Henry E. Garrett, Statistics in psychology and education.

Stern interpretuje w ten sposób: " Na początku można porównywać korelacje wychodzące od p i od q. Jeśli one silnie różnią się między sobą, wtedy korelacja nie jest kierowana wzajemnie (" gegenseitig"), lecz jednostronnie (" einseitig").^{+) "}

Znaczy to dalej według Sterna, że wysoki stopień cechy p determinuje wysoki stopień cechy q, lecz nie odwrotnie. Stern daje na to przykład z inteligencją i pamięcią i mówi: " Z powyższego przykładu możnaby wyprowadzić twierdzenie, że stopień inteligencji jest determinujący dla stopnia pamięci, lecz stopień pamięci nie jest determinujący dla stopnia inteligencji. Inteligencja byłaby więc korelanssem, a pamięć korelatem."⁺⁺⁾

Jeśli chodzi o formułę korelacji cząstkowej, to sam autor przyznaje, że dotąd jej jeszcze nie obliczał, wobec tego wybór formuły pozostawia wyszkolonym matematykom (7, s. 305), zaleca jednak obliczanie formułą Pearsona.

Powyższe główne wytyczne Sterna posłużyły autorce niniejszej pracy obliczyć korelację cząstkową dla wykrycia zależności przyczynowej cech: wahlności i uczucia przykrego. Mimo zaleceń Sterna formuły Pearsona do tych obliczeń nie dało się zastosować. Trudność polegała na niemożności przeliczenia rang na obiektywne wyniki o możliwym rozsiańniu.

+) - "Zunächst kann man die die von p und von q ausgehenden. Korr. vergleichen sind sie stark von einander verschieden, dann ist die Korr. nicht " gegenseitig" sondern " einseitig" gerichtet."

++) - "Aus obigem fingierten Fall z.B. wurde zu entnehmen sein, dass der Intelligenzgrad bestimmend auf den Gedächtnisgrad, nicht aber der Gedächtnisgrad auf den Intelligenzgrad wirkte. Die Intelligenz wäre hier demnach das Korrelans, das Gedächtnis das Korrelat."

Szeregi: uczucie przykre i wahliwość najlepiej daje się ułożyć metodą rang. Druga trudność, którą wzięto pod uwagę, to była zbyt mała ilość osób użyta do korelacji. Liczba 40 wzięta do obliczeń korelacji ogólnej formułą Pearsona jest za mała, a liczba 10 wzięta pod uwagę w korelacji cząstkowej, kwartylowej jest już zupełnie niewystarczająca. To też uważano, iż błąd pochodzący z powyższych zastrzeżeń, byłby o wiele większy, niż zastosowanie formuły Spearmana, która dla tej ilości osób jest jeszcze możliwa.

Do ułożenia szeregu rang przystąpiono w następujący sposób: Za podstawę przyjęto w szeregu uczuć - ilość uczuć przykrych każdej osoby w 10 czynnościach. W szeregu wahliwości: ilość wahań każdej osoby w tych samych 10 czynnościach. Ilość uczuć przykrych każdej badanej osoby uzyskano na podstawie 1-ego pytania, II punktu kwestionariusza, mianowicie: "Jakie uczucie towarzyszyło Twojej czynności wyboru. Czy było to uczucie przykre, przyjemne, mieszane, czy też brak uczucia?" Ilość wahań każdej b. os. otrzymano przez zliczenie wszystkich jej form wahlivych t. j. W. I, II, III, IV i V. Form automatycznych i 0 jako niewahlivych nie brano pod uwagę. Formy ustalano na podstawie analizy introspekcji. Całe możliwe rozciągnięcie jednego i drugiego szeregu wahało się w granicach od 1-10. Aby ten szereg rozciągnąć, obliczono wskaźniki wartości dla uczuć^{przykrych} i wahliwości. Przy pomocy wskaźników rozsiewano rangi osób w obrębie tych samych ilości. Wskaźniki uczuć przykrych poszczególnej osoby otrzymano w ten sposób, że mnożono rangę zaistniałego momentu przez ilość wypadków uczuć przykrych danej osoby. W ten sposób

(suma iloczynów)

Otrzymana tą drogą suma ogólna utworzyła wskaźniki wartości uczuć przykrych danej osoby.

Wskaźniki wahania obliczano według złożoności form t.j.ustawiano formy wyboru w kolejności: a., 0, I, II, III, IV, V stawiając im numery: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, które następnie przemnażano przez ilość wypadków każdej formy, a iloczyny dodawano im większa była liczba wskaźnika jednej i drugiej cechy, tym dalej przesuwano rangę b.os. Czyli w górnych rangach zebrały się osoby posiadające najmniejsze ilości oraz najmniejsze wskaźniki uczuć przykrych i wahlności.

Sposób przeprowadzenia i wyrangowania badanych osób w obrębie jednej i drugiej cechy znajduje się na tablicach: II A, II B, II C oraz III A, III B i III C.

Materiał do tych tablic wzięto z tablicy I-szej remanentowej.

obliczenia
Teraz przystąpiono do korelacji ogólnej i korelacji cząstkowych formułą Spearmana.

Otrzymano następujące współczynniki między uczuciem przykrym a wahlnością:

Korelacja ogólna.....	rho =	0,61	±	0,06.		
"	cząstkowa. od W+ do U+ "	=	0,92	±	0,02.	
"	"	od U+ do W+ "	=	0,88	±	0,02.
"	"	od W- do U- "	=	0,94	±	0,01.
"	"	od U- do W- "	=	0,90	±	0,02.
"	"	od Wo do Uo "	=	0,86	±	0,04.
"	"	od Uo do Wo "	=	0,92	±	0,02.

U w a g a : znak o oznacza ćwiartkę średnich rang.

III. Interpretacja współczynników zależności.

Po porównaniu otrzymanych współczynników^{korelacji} cząstkowych, okazało się, że różnica współczynnika między dobrym kwartylem uczucia przykrego a dobrym kwartylem wahliwości jest niewielka, bo tylko 0,04. Taka sama różnica zachodzi między górnym⁺⁾ kwartylem uczucia przykrego i wahliwości. Przy czym wysokość współczynników w górnych kwartylach przewyższa nieco współczynniki w dolnych kwartylach, mianowicie o 0,02. Naturalnie, że do tych różnic nie należy przywiązywać specjalnej wagi, jednak trzeba zauważyć, że wzrost współczynników postępuje równomiernie w górnych i dolnych kwartylach. Świadczyłyby to o równorzędnym rozwoju szeregów: wahliwości i uczucia przykrego.

Ogólny współczynnik korelowanych cech wynosi $0,61 \pm 0,06$. Jest to dosyć znaczna współzależność, jednak nie taka jeszcze jakby należało się spodziewać z poprzednich rozważań. Wyjaśnienie niższego współczynnika daje wgląd w korelacje środkowych kwartyli. Należy zauważyć, że osoby zajmujące środki rang nie układają się tak równorzędnie jak to miało miejsce w dolnych i górnych szeregach rang, mianowicie: Najniższy jeden z współczynników jest to współczynnik idący od cechy W_0 do U_0 . Jest on jednocześnie mniejszy od obu współczynników cząstek dolnych rang. Co jest tego przyczyną? W analizie ilościowej zauważono, że porządek wzrostu uczuć przykrych nie postępuje zupełnie równoległe do złożoności wahania, mianowicie formy III i IV zajęły bliższe miejsce niż forma II. Choć przesunięcie to po uwzględnieniu "wskaz-

+) - Górnym kwartylem nazywa się rangi najmniejsze, dolnym największe.

nika obciążenia" było niewielkie wpłynęło jednak na zakłócenie szeregów.

Natomiast zachodziła wiekka zgodność między stosunkiem uczuć przykrych w formach niewahliwych i najmniej wahliwych: formy a., 0, I, cechuje brak, lub pewien procent uczuć przykrych w formie I, posiadającej najmniej wskaźnik obciążenia. Taka sama proporcja zachodziła między formą V najbardziej wahliwą, a uczuciem przykrym występującym w V formie w 100% i o największym wskaźniku obciążenia 3,4 po wskaźniku II formy wynoszącym 2,1.

Należy obecnie dokonać porównania w obrębie współczynników kwartelowych. Okazuje się, że wszystkie 4 współczynniki są mniej więcej zbliżone. Świadczyłyby to według interpretacji Sterna raczej o korelacji wzajemnie kierowanej. Istnieje jednak pewna mała nadwyżka współczynników dwukrańcowych kwartylów w ^{obrębie} wahliwości w kierunku do uczuć przykrych. Nadwyżka niewielka bo tylko 0,04 i nie zwrócono by na to uwagi, gdyby nie pewna prawidłowość, mianowicie nadwyżka ta jednakowo układa się w obu krańcowych kwartylach, co wskazywałoby na pewną faktyczną podstawę zależności uczuć przykrych od wahanja.

Tę pewną zależność uczuć przykrych od wahliwości potwierdzają dotychczasowe wyniki, to jest fakty oparte na samo-observacji podmiotowej, stwierdzające, że w pewnych wypadkach uczucie przykre jest bardzo wyraźnie zależne od wahliwości. Choć przypadków tych jest tylko 20, to jednak o przeciwnej zależności brak jest jakichkolwiek danych introspekcyjnych. To samo wykazała analiza stosunków zależności uczuć przykrych i form wahanja. Momenty W - środkowe procesu łączą się w 17% z f. IV, a w 43% z f. V. (w stosunku do 400 wypadków).

Są to najwyższe odsetki przypadające na wymienione momenty w obrębie IV i V formy. Te zaś formy łączą się znów z największym odsetkiem uczuć dotyczących wahania. Wyjaśnienie tego można znaleźć na tablicy 4-tej. Wypadło tam, że forma V posiada bardzo wysoki procent uczuć przykrych powstałych z wahania, bo 44 % na 56 % - powstałych z alternatyw. W każdym razie prawie połowa wypadków uczuć przykrych V formy przypada na uczucia przykre powstałe z wahlowości.

Mniejszy procent uczuć przykrych powstałych z wahania przypada na formę IV, bo 11% na 39% ogólnej sumy uczuć przykrych dotyczących alternatyw. Jest to jednak również znaczna zależność uczuć przykrych od formy IV, jeśli się jeszcze weźmie pod uwagę, że oprócz nieznacznego procentu w formie III (1%)^Z, żadnych innych form uczucia przykre nie wpływają bezpośrednio.

Na podstawie powyższych uwag wytkumaczalny jest również fakt, że osoby u których przykrość w pewnych wypadkach wynikała z wahania zebrały się przeważnie w obu górnych kwartylach.

Z pośród 13 osób w jednym i drugim kwartylu wystąpiły osoby: Pt., Bł., Ct., Rb., Rw., Fr., Rk., Kc., Ok. Zgrupowanie tych osób w górnych rangach świadczyłoby jeszcze o jednym, mianowicie, gdy sięgnąć do introspeksji, to z odpowiedzi na ostatnie pytanie kwestionariusza: "Do którego typu woli należysz, lub do jakiego jesteś już zaliczony w badaniach kwestionariuszem Dybowskiego" - wynika, że wszystkie te osoby są albo przez siebie albo przez innych zaliczone do typu D.

Możnaby więc kierunkowość uczuć przykrych od wahań
związać z typem D. Jest to jednak hipoteza, ponieważ zależno-
ści omawianych cech na tle typów nie badano. Zagadnienie to
pozostaje otwarte do dalszych specjalnych badań.

Możnaby do tego zagadnienia dodać jeszcze spostrzeżenie,
że forma II, która jest bardzo znaczna obciążona uczuciem
przykrym i to tylko dotyczącym alternatyw wpłynęła prawdo-
podobnie na rozerwanie regularnego w krańcowych kwartylach
szeregu wahlności i uczuć przykrych. Spowodowało to obni-
żenie ogólnego współczynnika zależności i zmianę kierunko-
wości to jest na zależność wahania od uczucia przykrego,
na co wskazują współczynniki środkowych kwartyłów.
Forma II jest natomiast charakterystyczna dla typu B (4, s.
130).

IV. Wnioski

Na podstawie zebranych wyników badań stwierdza się:

- I. Istnieje dosyć znaczna współzależność między wahliwością a uczuciem przykrym: $\rho = 61^+ 0,06$ ^{woli}
Na obniżenie współczynnika zależności ogólnej wpływa nierównomierny wzrost uczucia przykrego w szeregu wahliwości, gdzie początkowo wzrasta dosyć symetrycznie, lecz w środkowych rangach porządek ten zostaje nieco odwrócony pod wpływem formy II.
- II. Nie ma wyraźnej jednostronnej kierunkowości badanych cech. Stosunek przyczynowy jest raczej wzajemny.
 1. Istnieje jednak tendencja w kierunku zależności uczuć przykrych od wahliwości. Wskazują na to: a) fakty z introspekcji, w 20 wypadkach stwierdzono wyraźną zależność uczuć przykrych od wahliwości. b) ogólna analiza stosunków między formami wyboru a uczuciem przykrym. Forma V jest ściśle związana z uczuciem przykrym powstałym z wahaniami. c) nieco wyższe współczynniki korelacji cząstkowych, wychodzące od wahliwości w kierunku uczuć przykrych.
 2. Powstaje przypuszczenie, że kierunkowość badanych cech układa się różnorodnie na tle typów woli, problem ten jednak nie został rozwiązany w obecnych badaniach.
- III. Metodą wyboru płynów uzyskano zadawalające wyniki: w 96% zaistniała wahliwość badanej grupy osób (387/400) a w 44% wszystkie badane osoby przeżywały uczucie przykre (tablica 1).

L i t e r a t u r a

1. Ach N. Analyse des Willens, Berlin, Urban und Schwarzenberg 1935.
2. - " - "Über den Willenakt und das Temperament, Leipzig Verlag von Quelle und Meyer, 1911.
3. Dybowski M. Działanie woli. (Na tle badań eksperymentalnych). Poznań, Księgarnia Akademicka 1946r.
4. - " - O typach woli. Badanie eksperymentalne, Poznań, Księgarnia Akademicka 1947r.
5. Lindworsky J.S.J. Psychologia eksperymentalna. Kraków 1933r.
6. Stern W. Die differentielle Psychologie, Leipzig 1921.
7. Warren H.C. Dictionary of psychology, New York, Houghton Mifflin Company 1 1934r.
8. Witwicki W. Psychologia T.I. Lwów-Warszawa-Kraków, 1925r.
9. Wundt W. Outlines of psychology, Leipzig Wilhelm Engelmann 1907 .